

Олексій Васильович ГАВРИЛЕНКО

здобувач Харківського національного технічного університету сільського господарства
імені Петра Василенка

**ОРГАНІЗАЦІЯ МОНІТОРИНГУ І КОНТРОЛЮ ЕКОНОМІЧНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ В ПРОЦЕСІ
УПРАВЛІННЯ АГРАРНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ**

Гавриленко, О. В. Організація моніторингу і контролю економічних результатів в процесі управління аграрними підприємствами [Текст] / Олексій Васильович Гавриленко // Український журнал прикладної економіки. – 2019. – Том 4. – № 1. – С. 127–134. – ISSN 2415-8453.

Анотація

Вступ. Підприємства у процесі здійснення своєї діяльності повинні звітувати про свої економічні результати відповідним державним органам. Дана інформація є основою для визначення величини податкових зобов'язань таких підприємств. З метою запобігання недотримання вимог стосовно подання фінансово-господарської інформації державою повинен здійснюватися постійний моніторинг та контроль за даною інформацією.

Метою статті є дослідження специфіки здійснення моніторингу і контролю економічних результатів в процесі управління аграрними підприємствами.

Результати. Обґрунтовано важливість здійснення фінансового контролю і моніторингу діяльності аграрних підприємств на державному рівні. Виділено об'єкти державного контролю за фінансовими результатами підприємств. Відзначено важливість отримання державними органами контролю правдивої облікової інформації. Сформовано перелік дій для організації підрозділу на підприємстві для здійснення контролю та моніторингу. Визначено головне завдання технології контролю за економічними результатами діяльності аграрних підприємств. Відзначено роль даних бухгалтерського обліку у процесі контролю. Окреслено завдання, які поєднують системи контролю і аналізу на підприємстві. Узагальнено основні етапи процесу економічного контролю. Визначено мету здійснення контролю. Визначено основні завдання фінансової служби на аграрному підприємстві. Виділено функції фінансових працівників. Наголошено на важливості виконання фінансового плану. Розкрито сутність аналізу та контролю різних ділянок обліку аграрного підприємства.

Висновки. Здійснення контролю та моніторингу економічних результатів діяльності необхідне і для відповідних державних органів, і для самого підприємства. Це сприяє формуванню правдивої інформації про податкові зобов'язання та ефективність діяльності аграрних підприємств. У якості забезпечення подання підприємствами достовірної інформації до органів державного контролю пропонується використання відповідних санкцій.

Ключові слова: моніторинг, контроль, аналіз, аграрне підприємство, господарська діяльність, результати діяльності.

**ORGANIZATION OF MONITORING AND CONTROL OF ECONOMIC RESULTS IN THE
PROCESS OF MANAGEMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES**

Abstract

Introduction. *In the process of carrying out their business, enterprises must report their economic results to the relevant government bodies. This information is the basis for determining the size of the tax liability of such businesses. The state should constantly monitor and control this information in order to prevent non-compliance with the requirements regarding the submission of financial and economic information.*

The purpose of the article is to study the specifics of monitoring and control of economic performance in the management of agricultural enterprises.

Results. *The importance of financial control and monitoring of the agricultural enterprises activity at the state level has been substantiated. The objects of state control over the enterprises financial results are highlighted. The importance of obtaining accurate accounting information from state bodies was noted. The actions list has been formed for organization of unit for control and monitoring at the enterprise. The main task of the control technology over economic results of agrarian enterprises activity is determined.*

The accounting data role in the control process is noted. The tasks that combine control and analysis systems at the enterprise are outlined. The main stages of the economic control process are summarized. The purpose of control is determined. The main tasks of the financial service at an agricultural enterprise are determined.

The functions of financial workers are highlighted. The importance of the financial plan implementing is emphasized. The essence of analysis and control of different accounting sections of agrarian enterprise is revealed.

Conclusions. *Control and monitoring of the economic results of the activity is necessary for both the relevant state bodies and the enterprise itself. This contributes to the formation of true information about tax liabilities and the agricultural enterprises efficiency. Appropriate sanctions are proposed to ensure the reliable information submission by the enterprises to the state control bodies.*

Keywords: *monitoring, control, analysis, agrarian enterprise, economic activity, results of activity.*

JEL classification: Q14

Вступ

В нинішніх умовах кожне підприємство несе повну відповідальність за формування й використання власних оборотних коштів, раціональне використання ресурсів, забезпечення рентабельної, беззбиткової роботи. Одночасно підвищується економічна відповідальність підприємств за виконання зобов'язань перед державним бюджетом, дотримання фінансової дисципліни, достовірність бухгалтерської й статистичної звітності про результати фінансово-господарської діяльності. Якщо фінансовим органом виявлені факти навмисного вкриття прибутку (доходу) або її заниження в результаті неправомірного віднесення витрат на собівартість продукції, підприємства зобов'язані сплатити в бюджет всю суму заниженого прибутку.

Питання моніторингу економічних результатів підприємств розкрито у працях таких науковців, як Погорєлова Т. В. [1], Козуб Т. В. [2], Галіцин В. К., Суслов О. П., Самченко Н. К. [3]. Зокрема Андросова Т. В., Круглова О. А., Козуб В. О. [4], Кравчук А. О. [5] розкривали дане питання у контексті діяльності аграрних підприємств. Контроль економічних результатів суб'єктів агробізнесу досліджували Зубчик С. М. [6],

Крюкова О. І. [7], Галич О. А. [8] та ін. Зважаючи на значний доробок у дослідженні даного питання, залишаються недостатньо розкриті певні аспекти.

Мета статті

Метою статті є виділення особливостей здійснення моніторингу і контролю результатів економічної діяльності в менеджменті аграрного підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження

Важливе значення для запобігання фактів зловживання монополієм положенням окремих підприємств має державний контроль за рівнем цін. Незаконно отриманий прибуток (доход) у результаті порушення дисципліни цін підлягає вилученню в бюджет.

Організація й функціонування чіткої системи фінансового контролю - невід'ємний елемент фінансової політики. Тому питання розвитку системи фінансового контролю доцільно розглядати не автономно, а як ланку в загальній системі заходів, спрямованих на вдосконалювання всього господарського й фінансового механізму.

Фінансовий механізм використовується державою як важливі засоби контролю за соціально-економічним розвитком, ефективним використанням державних коштів. У процесі перевірок, ревізій й економічного аналізу діяльності підприємств й об'єднань фінансові органи найбільш детально вивчають питання отримання прибутку (доходу) і зобов'язань за розрахунками з бюджетом, ефективність витрати матеріальних і грошових ресурсів, розкривають випадки порушення фінансової дисципліни. Економічний аналіз і перевірки проводяться фінансовими органами в першу чергу на найбільш великих підприємствах й у виробничих об'єднаннях, що мають вирішальне значення в доходах бюджету, а також на підприємствах. Фінансові органи й відомчі контрольно-ревізійні й бухгалтерські служби повинні активно використовувати всі важелі фінансового впливу на розвиток національної економіки.

Об'єктами контролю є: підприємства та їх об'єднання, їх внутрішньогосподарські підрозділи, які виконують певні функції й вносять свій внесок у вирішення загальних господарських проблем. Керівництво верхнього рівня здійснює контроль за роботою нижнього рівня, контролює роботу всього комплексу.

Ефективність функціонування системи моніторингу і контролю за станом господарської діяльності об'єкта багато в чому залежить від якості інформаційного забезпечення органів контролю. Одержання якісної й своєчасної інформації про стан об'єкта і його поведінку залежить від надійності обчислювальних і технічних засобів, що беруть участь у зборі, вимірюванні й реєстрації, обробці, зберіганні й передачі різних видів інформації.

Для здійснення моніторингу й контролю за фінансово-економічними результатами діяльності на підприємстві або об'єднанні необхідне створення відповідного підрозділу та розробка системи контролю на підприємстві. Зокрема необхідно визначити:

цілі й завдання контролю;

функції контрольного підрозділу;

склад і зміст інформаційних джерел, використовуваних при реалізації контрольних функцій;

склад внутрішньогосподарських підрозділів, що беруть участь у контролі, їх функціональні обов'язки в збиранні, реєстрації й розробці заходів щодо підвищення рівня управління виробництвом і його ефективністю;

розподіл інформації із внутрішньовиробничих підрозділів у здійсненні контролю й прийнятті управлінських рішень;

схема руху контрольної інформації й розроблювальних заходів щодо рівнів управління;

формалізація контрольної інформації й прийнятих рішень.

Головним завданням в реальній технології контролю вважається формування та застосування системи показників, які виражають їхній стан та поведінку. Основне місце в системі збирання й формування контрольної інформації займають дані бухгалтерського обліку. Нормативна система показників, що застосовується на підприємствах, дозволяє керівникові відповідної ланки визначити фактичний стан справ шляхом порівняння фактичних і запланованих даних, використати методи управління по відхиленнях, що допомагають вирішувати окремі проблеми й усувати недоліки.

Як суб'єкт контролю виступає людина, група людей або організація. Зміст системи контролю залежить від діяльності суб'єкта й вимог до нормального функціонування системи управління.

Між управлінням і контролем існують нерозривні зв'язки. Управлінська діяльність спрямована на досягнення об'єктом управління поставленої цілі, а контрольна діяльність - на досягнення мети, передбаченої об'єктом управління.

Між відповідними частинами контролю встановлюються тісні взаємні зв'язки як усередині спеціалізованої системи, так й усередині всієї системи господарського контролю, що діє на підприємстві.

Контроль тісно взаємозалежний з іншими функціями управління, наприклад плануванням, обліком, аналізом. Для виконання умов дотримання планової дисципліни необхідне тісне ув'язування планової й контрольної діяльності як при розробці стратегічного й оперативних планів, так і при їх реалізації. Основним плановим документом на підприємстві є стратегічний план, що містить основні планові й нормативні показники, на основі яких ведеться контроль за господарською діяльністю різних рівнів управління, економічним й соціальним розвитком підприємства.

При здійсненні контролю за виконанням поставлених завдань виникає необхідність розподілу контрольних функцій за конкретними об'єктами між службами підприємств. У сучасних умовах господарювання найбільше поширення у стратегічному плануванні одержав цільовий метод у формі цільових програм.

Економічний контроль має тісні зв'язки з обліком, що є одним з найважливіших засобів здійснення функції контролю в сучасній економіці. Для ведення контрольних функцій у системі управління використовуються дані оперативного й бухгалтерського обліку. Контроль здійснюється за результатами діяльності й виконання рішень по кількісним й якісним даним. Контроль є єдиним засобом, що дозволяє визначити якісне виконання рішень у встановлений термін і відповідно до цілей даної системи

Зв'язок контролю й аналізу визначається переліком завдань, що постають перед аналізом. До числа таких завдань належить: всебічний аналіз виконання завдань за програмними показниками; оцінка ефективності матеріальних, трудових і фінансових ресурсів; виявлення невикористаних внутрішньогосподарських резервів; прийняття обґрунтованих найбільш якісних управлінських рішень. Зміст розв'язуваних аналізом завдань вимагає дієвого контролю. Слід зазначити, що в процесі контролю використовуються багато способів статистики й аналізу: порівняння, групування, індексний метод, матричний метод, лінійних і мережевих графіків, масового обслуговування.

В сучасних умовах економіки України методи статистики й аналізу в системі контролю знаходять широке застосування, вони зміцнюють систему контролю, створюють умови для об'єктивної оцінки стану досліджуваного об'єкта й для прийняття оптимальних рішень для нормального ходу виробничої діяльності й управлінського процесу.

Основні стадії процесу контролю (рис. 1.1) включають:

розробку нормативних документів по організації контролю (стандартів, інструкцій й ін.) і доведення їх до виконавців;
збір фактичних даних про контрольований об'єкт;
порівняння фактичних даних із запланованими показниками;
визначення відхилень від запланованих показників і норм;
оцінку отриманих результатів;
вироблення й здійснення коригувальних дій.

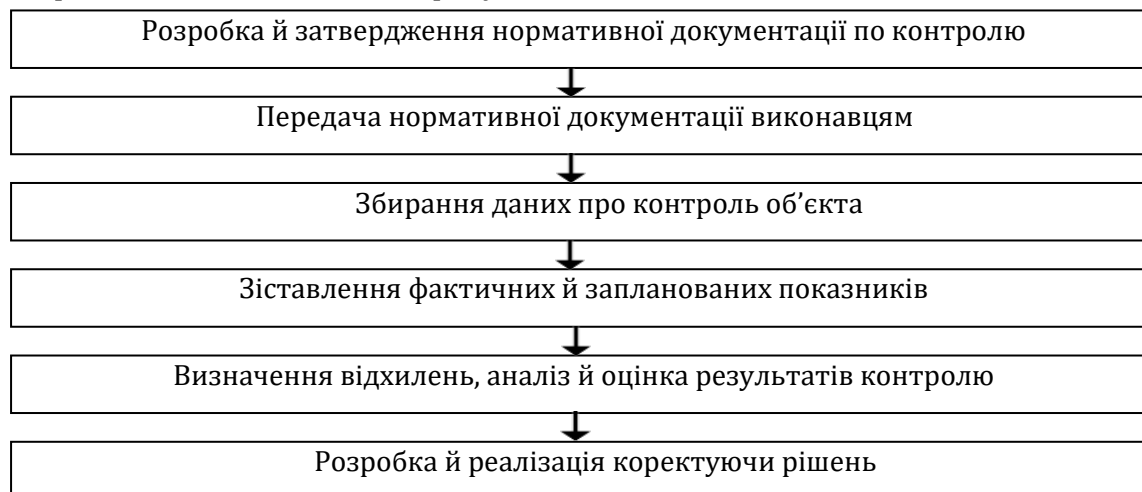

Рис. 1. Основні етапи процесу економічного контролю*

** сформовано з використанням [3,4,7]*

Мета здійснення контролю – встановлення та мобілізація існуючих резервів виробництва, збільшення його дієвості і якості роботи, збільшення режиму заощадження у використанні великого числа виду ресурсів, розкриття недоліків у господарській діяльності підрозділів на всіх рівнях управління й факторів, що впливають на них, розробка заходів щодо скорочення недостач і втрат, по перегляду діючих норм, розцінок, тарифних ставок, цін і тарифів, внесення змін в існуючі нормативні акти (стандарти, інструкції, положення).

У сучасній економіці значною є роль фінансів у підвищенні ефективності виробництва. У зв'язку із цим підсилюється значення фінансової служби як одного з основних ланок господарського управління харчовим виробництвом.

Фінансова робота в підприємствах здійснюється фінансовим відділом, що є самостійним структурним підрозділом. На окремих підприємствах вона виконується фінансовим сектором у складі бухгалтерсько-фінансового й іншого підрозділу або працівниками бухгалтерії.

Основними завданнями фінансової служби є:

пошук шляхів збільшення прибутку й підвищення рентабельності виробництва;
забезпечення фінансовими ресурсами виконання стратегічного плану економічного й соціального розвитку підприємства;

виконання фінансових зобов'язань перед бюджетом, банками, працівниками та службовцями, постачальниками, організація розрахунків;

сприяння найбільш ефективному використанню виробничих ресурсів та інвестицій;

контроль за правильною витратою фінансових ресурсів, забезпеченням схоронності й прискоренням оборотності обігових коштів.

Виходячи із цих завдань фінансові працівники об'єднань і підприємств повинні забезпечувати: своєчасне складання фінансового плану на основі максимальної мобілізації внутрішньогосподарських резервів зростання виробництва й реалізації

продукції, зниження її собівартості, збільшення прибутку й рентабельності виробництва; доведення до окремих підрозділів показників фінансового плану і здійснення систематичного контролю за їх дотриманням; своєчасне й повне надходження коштів від покупців і замовників, а також здійснення разом з бухгалтерією і юридичною службою заходів по стягненню простроченої дебіторської заборгованості; впровадження найбільш ефективних форм розрахунків з покупцями й постачальниками з метою скорочення строків платежів, прискорення оборотності коштів у розрахунках, своєчасного фінансування заходів щодо економічного й соціального розвитку підприємства; розробку разом з іншими відділами й службами економічно обґрунтованих прогнозів прибутку й здійснення контролю за раціональним його використанням; систематичний аналіз показників, пов'язаних з виконанням виробничого, фінансового й інвестиційного плану, дотриманням фінансової й платіжної дисципліни.

З метою посилення фінансового впливу на підвищення ефективності виробництва, на нашу думку, представляється необхідним доводити до всіх структурних підрозділів підприємства завдання по збільшенню випуску продукції на кожну гривню основних засобів і враховувати їх при підведенні підсумків роботи.

Для забезпечення виконання фінансового плану велике значення має систематичне проведення аналізу бухгалтерських звітів.

При визначенні виконання фінансового плану використовуються планові й звітні дані випуску й реалізації продукції, кошторису витрат на виробництво, використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів.

Важлива роль приділяється аналізу формування й використання прибутку. При проведенні аналізу необхідно виявити вплив різних факторів на утворення прибутку. Шляхом порівняння планових і звітних показників визначаються розміри його росту або зниження. Виконання плану виручки від реалізації продукції і її собівартості перевіряються не тільки в цілому по підприємству, але й по її видах. Це дозволяє виявити можливості скорочення випуску збиткових виробів і намітити заходи щодо збільшення виробництва високорентабельної продукції, що користується підвищеним попитом.

При аналізі фінансових результатів необхідно звертати увагу на сплачені штрафи, пені, неустойки й інші види збитків і позареалізаційних витрат і разом з іншими підрозділами підприємства розробляти заходи для їх скорочення.

При аналізі використання прибутку перевіряється правильність фінансових відносин з бюджетом, банками. Особливу увагу слід звертати на правильність визначення належних бюджету платежів й дотримання встановленого порядку фінансування заходів щодо розвитку й економічного стимулювання виробництва.

З метою підвищення дієвості системи матеріального заохочення працівників підприємств за ріст рівня рентабельності, раціональне використання виробничих фондів, матеріальних, трудових і фінансових ресурсів необхідно здійснювати постійний контроль за фінансово- економічними показниками.

Для перевірки правильності відрахувань у фонди економічного стимулювання необхідно постійно стежити за ходом виконання фондоутворюючих показників.

Контроль за фондом матеріального заохочення включає перевірку: напрямків його використання відповідно до затвердженого кошторису витрат; відповідності нарахованих сум премій робочим, керівним, інженерно-технічним працівникам і службовцям за діючими преміальними системами; обґрунтованості виплат одноразового заохочення працівникам за виконання особливо важливих виробничих завдань і загальні результати роботи підприємства; обґрунтованості надання одноразової допомоги працівникам підприємства; дотримання планових співвідношень між приростом продуктивності праці й середньою заробітною платою з урахуванням виплат з фонду матеріального заохочення.

Використання ресурсів на цілі соціального розвитку аналізуються з метою перевірки обґрунтованості й правильності витрати коштів на: поліпшення культурно-побутового й медичного обслуговування працівників, поліпшення відпочинку, поліпшення харчування і на інші соціальні потреби; на будівництво, розширення й капітальний ремонт об'єктів соціальної інфраструктури.

При аналізі витрат коштів на розвиток виробництва, впровадження інновацій перевіряється ефективність їх використання на фінансування технічного переозброєння виробництва, реконструкції, впровадження нової техніки й технології, удосконалювання організації виробництва й праці, а також інших заходів, спрямованих на збільшення випуску висококонкурентної продукції високої якості, зниження її собівартості, підвищення рівня рентабельності.

Підприємствами у окремих випадках допускається відволікання оборотних коштів у дебіторську заборгованість. До неї відносяться заборгованість за товари відвантажені й здані роботи, не оплачені покупцями й замовниками в строк, вартість відвантажених товарів, розрахункові документи на які не пред'явлені в банк на інкасо у встановлений термін. У зв'язку із цим фінансові працівники разом зі співробітниками інших служб підприємства повинні розробляти заходи щодо вдосконалювання порядку відвантаження товарно-матеріальних цінностей і розрахунків за них, а також вживати заходів по скороченню дебіторської заборгованості.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Аналіз фінансового стану підприємства полягає у визначенні наявності й схоронності власних і притриманих до них оборотних коштів, їх іммобілізації, виявленні причин утворення заборгованості й платоспроможності. У цих цілях варто згрупувати вкладення й джерела коштів, що характеризують фінансовий стан підприємств у формі агрегованого балансу.

Для поліпшення фінансового стану підприємства економічним службам разом з іншими структурними підрозділами необхідно розробляти заходи щодо заповнення недостатності оборотних коштів, скорочення дебіторської заборгованості й поліпшення розрахунків за відвантажені товарно-матеріальні цінності й недопущення відволікання оборотних коштів на непередбачувані витрати.

Подальший контроль за дотриманням фінансової дисципліни, раціональним використанням державних коштів і виконанням зобов'язань об'єднань і підприємств перед бюджетом проводиться фінансовими органами.

Підвищення дієвості фінансового контролю, на нашу думку, може бути досягнуте при зміцненні економічних санкцій за перекручування звітних показників за фінансовими результатами.

Список літератури

1. Погорєлова Т. В. Моніторинг як статистичний метод дослідження фінансових результатів підприємств. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2015. № 2. С. 179–186.
2. Козуб В. О. Формування системи моніторингу фінансових результатів підприємств торгівлі. *БізнесІнформ*. 2013. № 2. С. 163–168.
3. Галіцин В. К., Суслов О. П., Самченко Н. К. Концептуальні засади моніторингу. *Бізнес-Інформ*. 2013. № 9. С. 330–335.
4. Андросова Т. В., Круглова О. А., Козуб В. О. Світовий та вітчизняний досвід визначення фінансового результату як об'єкта моніторингу на торговельному підприємстві. *Проблеми економіки*. 2014. № 3. С. 194–201.
5. Кравчук А. О., Карбанов О. В. Діагностика та моніторинг діяльності суб'єктів аграрного бізнесу. *Український журнал прикладної економіки*. 2016. № 4. С. 56–64.
6. Зубчик С. М. Формування внутрішньогосподарського контролю як складової

економічних наук. *Економічні науки*. 2013. Випуск 10(2). С. 95-107.

7. Крюкова О. І. Внутрішній контроль в системі управління підприємствами АПВ. *Аграрний вісник Причорномор'я*. 2014. № 75. С.67.
8. Галич О. А. Внутрішньогосподарський контроль в системі управління аграрних підприємств. URL: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/4.3/26.pdf>

References

1. Pohorielova T. V. (2015). «Monitoring as a statistical method of researching the financial results of enterprises». *Visnyk sotsial'no-ekonomichnykh doslidzhen'*. no 2, pp. 179–186.
2. Kozub V. O. (2013) «Formation of system of monitoring of financial results of trade enterprises». *BiznesInform*. no. 2, pp. 163–168.
3. Halitsyn V. K., Suslov O. P., Samchenko N. K. (2013). «Conceptual principles of monitoring». *BiznesInform*. no. 9, pp. 330–335.
4. Androsova T. V., Kruhlova O. A., Kozub V. O. (2014). «World and domestic experience in determining a financial result as a monitoring entity in a trading company». *Problemy ekonomiky*. no. 3, pp. 194–201.
5. Kravchuk A. O. and Karbanov O. V. (2016). «Diagnostics and monitoring of activities of agricultural business entities». *Ukrains'kyj zhurnal prykladnoi ekonomiky*. no. 4, pp. 56-64.
6. Zubchuk S. M. (2013). «Formation of internal economic control as a component of economic sciences». *Ekonomichni nauky*. Issue 10(2), pp. 95-107.
7. Kriukova O. I. (2014). «Internal control in the system of management of enterprises of the AAS». *Ahrarnyj visnyk Prychornomor'ia*. no. 75, pp. 67.
8. Halych O. A. «Internal control in the management system of agricultural enterprises». Available at: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/4.3/26.pdf>

Стаття надійшла до редакції 03.12.2018 р.